

Pedagoška radionica kao oblik komunikacije u nastavi

Seleš, Diana

Undergraduate thesis / Završni rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:000072>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-01-22**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij filozofija - pedagogija

Diana Seleš

Pedagoška radionica kao oblik komunikacije u nastavi

Završni rad

Mentor Doc.dr.sc.V.Buljubašić-Kuzmanović

Osijek, godina 2012.

SAŽETAK

Od prvih nastojanja znanstvenog promišljanja odgoja i obrazovanja, postavljeno je pitanje potrebe (i smisla) traganja za onim što bi trebalo biti u pedagogiji, odnosno u odgoju i obrazovanju. Pedagoška radionica potrebna je da bi učenici razvili svijest o nekome ili nečem i integracija takve u nastavu sa sigurnošću unapređuje proces odgoja i obrazovanja te olakšava komunikaciju. Temeljno pedagoško, didaktičko pitanje prije svega jest pod kojim uvjetima zaista dolazi do odgojno obrazovnog odnosa dvije strane odgajatelja i odgajanika? Ono što sigurno znamo jest da se to ne dešava pod prisilom bilo moralnom, fizičkom, autoritarnom ili bilo koje druge vrste. Radionica *Zid predrasuda* je provedena u osnovnoj školi u gradu (OŠ Ljudevit Gaj, Osijek) i osnovnoj školi na selu (OŠ Mato Lovrak, Vladislavci). Cilj je bio upoznati se s predrasudama koje imaju/nemaju učenici 7. razreda (N= 25+22), sudionici radionice, te napraviti komparaciju između vršnjaka u gradu i onih na selu. Na temelju rezultata provedenih radionica, možemo pretpostaviti da postoji razlika između ispitanih vršnjaka iz urbanih sredina i onih iz ruralnih sredina. Kvantitativna i kvalitativna analiza je pokazala da se odgojna funkcija škole zanemaruje, ne vrednuje u dovoljnoj mjeri, uzima se kao uzgredni bonus, što traži veći angažman ne samo škole, nego i roditelja, te veći doprinos same zajednice. Pedagoška radionica, kao oblik iskustvenog i suradničkog učenja, svakako može pomoći u tim nastojanjima.

KLUČNE RIJEČI: odgoj, pedagoška radionica, komunikacija, nastava

Sadržaj

UVOD - ODGOJNI IDEAL, SVRHA I ZADAĆE ODGAJANJA	4
1. DIDAKTIČKA KOMUNIKACIJA	6
2. DIDAKTIČKO-PEDAGOŠKI ASPEKTI STVARALAČKE KOMUNIKACIJE.....	8
2.1. Komunikacija	8
2.1.1. Grupna komunikacija	9
2.1.2. Tradicionalna i suvremena didaktička komunikacija.....	9
3. PEDAGOŠKA RADIONICA	10
4. METODOLOGIJA RADA	12
4.1. Opis radionice	13
4.1.1. Radionica u urbanoj sredini.....	14
4.1.2. Radionica u ruralnoj sredini	17
5. REZULTATI RADIONICE I RASPRAVA	20
6. ZAKLJUČAK	24
7. LITERATURA.....	26

UVOD - ODGOJNI IDEAL, SVRHA I ZADAĆE ODGAJANJA

Od prvih nastojanja znanstvenog promišljanja odgoja i obrazovanja, postavljeno je pitanje potrebe (i smisla) traganja za onim što bi trebalo biti u pedagogiji, odnosno u odgoju i obrazovanju (Vrcelj, 2001). Na koji način možemo definirati *ono što bi trebalo biti* te je li budućnost koja dolazi upravo to što bi trebalo biti. Na koji način percipirati nešto što još nismo uspjeli definirati i smjestiti u neke granice koje su nama bliske i realne? Svakim danom nas zasipaju informacijama, važnim ili ne važnim za našu egzistenciju ili da ne budem toliko gruba, onima koje su nam važne u obrazovanju i osobnom usavršavanju; znamo li mi te informacije sortirati i izabrati relevantne. Budućnost će nas naučiti da je taj proces prikupljanja informacija i učenje te prihvaćanje relevantnih zapravo proces cjeloživotnog učenja. Na koji način te informacije prilagoditi te ih prezentirati djeci. Kao proces izgrađivanja čovjeka, a usporedno s njime i ljudske zajednice, odgoj ima svoje univerzalno, epohalno, općeljudsko civilizacijsko značenje, ali i određenije nacionalno i još konkretnije pojedinačno, osobno i obiteljsko značenje. Na općeljudskoj, epohalnoj razini, odgoj je temeljni uvjet opstanka i razvitka čovječanstva. Prenosjenjem kulturnih i civilizacijskih tečevina na mlade naraštaje, on je spona među generacijama. Povezuje povijesne epohe, stoljeća i tisućljeća, sve naraštaje u neprekidni proces razvitka, traženja, nalaženja i kretanja naprijed (Mijatović, 1999) Na nacionalnoj razini dobar odgoj osigurava pojedinim državama i narodima međunarodni prestiž, ugled, gospodarski i kulturni razvitak, bogatstvo duhovnog života, životni standard, nacionalni ponos, sigurnost, afirmaciju. Zato je i prihvaćena spoznaja da je odgoj osnova nacionalnog razvitka, a i da su investicije u odgoj i obrazovanje, te izgrađivanje ljudi – nositelja napretka i razvitka – najrentabilnije investicije (Mijatović, 1999). Na pojedinačnoj, osobnoj i obiteljskoj razini odgoj osposobljava ljude za život, pruža im znanja formira umijeća i navike, razvija sposobnosti, izgrađuje njihova ljudska svojstva, socijalizira ih, vrijednosno obogaćuje, očovječuje, pomaže im osmisliti život, ispuniti ga zanimljivim i korisnim djelatnostima, učiniti potpunijim i radosnijim. Pomaže im organizirati slobodno vrijeme i živjeti punim i radosnim životom u krugu svoje obitelji i svojih prijatelja. Pravilnim odgojem u budućnosti se može postići da svakodnevno učenje postane sastavni dio ljudskih života. Pedagoška radionica potrebna je da bi učenici razvili svijest o nekome ili nečem i integracija takve u nastavu sa sigurnošću unapređuje proces odgoja i obrazovanja te olakšava komunikaciju. Svijet starih i mladih svakodnevno je ispunjen predrasudama, stereotipima i usađenim razmišljanjima o drugim ljudima, pojavama i procesima. Za takvo stanje najmanje treba kriviti djecu jer ona u svom procesu razvoja primaju informacije sa svih strana, povodljiva su i nije im mnogo potrebno da nekome nešto povjeruju ili da se

priklone nekom negativnom stajalištu prema nečemu. Pedagoškom radionicom *Zid predrasuda* pokušalo se ispitati koliko je daleko otišao taj proces robotiziranja dječjih stavova, koliko ona zapravo imaju predrasude i što ih je navelo da ih steknu. Navedenom pedagoškom radionicom pokušalo se pomaknuti iz okvira tradicionalne nastave, koja je usmjerena na stjecanje znanja, i pratiti kako učenici rade u situaciji aktivnog učenja i učenja na uspjesima (Buljubašić – Kuzmanović). Takvom vrstom komunikacije pokušalo se na zabavniji i primjereniji način omogućiti učenicima da aktivno uče, surađuju i komuniciraju bez da ih se forsira da iščitavaju određenu literaturu te da ih se naknadno nakon pročitane iste to gradivo ispituje.

-

1. DIDAKTIČKA KOMUNIKACIJA

Temeljno pedagoško, didaktičko pitanje prije svega jest pod kojim uvjetima zaista dolazi do odgojno obrazovnog odnosa dvije strane odgajatelja i odgajanika? Ono što sigurno znamo jest da se to ne dešava pod prisilom bilo moralnom, fizičkom, autoritarnom ili bilo koje druge vrste. Čitava povijest pedagoške misli radila je na istraživanju ovog temeljnog uvjeta vlastitog postojanja: spontaniteta komunikacijskog odnosa između sudionika u didaktičkom činu, a da ga nikad nije artikulirala na jednoznačan i jedinstven način. Bitno pitanje je, je li je to opet neka vrsta prisile ili bolje rečeno dali čovjek, mlado biće ima težnju za odgajanjem i obrazovanjem? Manje je poznato što je s učenikom, i imali ono samo po sebi „volju“ da uđe u proces odgoja i obrazovanja? Tim pitanjima se bavila građanska pedagogiju koja polaže veliku važnost pojmu „odgoja volje“ koji je uključivao svijest da učenik mora „željeti“ da se s njima radi ono što se radi u školi. U objašnjenju odgojno-obrazovnog fenomena kao fenomena komunikacije moguće je naći odgovor na pitanje: što su osnovni uvjeti odgojno obrazovnog čina kao komunikacije? (Bosanac, 1983) Ovaj pojam pretpostavlja spontanost odnosa i ne-represivan kontakt u kojem se sudionici odnosa, učenik i učitelj nađu. Jedno je sigurno da prisiljavanje na komunikaciju ukida komunikacijski odnos, jer tada to postaje čisti fizički i nije odnos razmjene, odnos u kojem postoji nešto zajedničko, u čemu oba dvije strane u odnosu participiraju (Bosanac, 1983). Odgoj može postati didaktički odnos ako je uspostavljen na principima uspostavljanja komunikacije. Iz toga bi se dalo zaključiti da je svaki ne-komunikacijski oblik odgoja fizička ili psihička prisila. Glavni problem didaktike jest kako uspostaviti didaktičku komunikaciju, a to znači slobodno prihvaćanja odnosa u kojem dvije strane dijele nešto „treće“. Normalno je kod čovjeka da je orijentirano na aktivan, svestrano uspostavljajući odnos spram svijeta i od najranije dobi traži da bude u suodnosu koji mu pomaže u shvaćanju vlastitog mjesta u svijetu u kojem se našao. Zato didaktička komunikacija polazi od ove usmjerenosti, imanentnog zahtijeva mladog bića da jednostavno –bude. Ali ono „još- nije“, postaje i u postojanju biva vođeno. Zato izgleda takav odnos i kao prinuda - stalno korigiranje izbora, korigiranje smjerova pa može izgledati, ali samo izgledati kao nametanje i prisila. Naravno u momentima primjene sile, nestrpljenja, nervoze i odgojni čin, bar za trenutak, propada. Ali može se uspostaviti ponovo, i ponovo (Bosanac, 1983). Odnos komunikacijskog i didaktičkog, kao stalan interakcijski odnos spontanog međudnosa, u kojem obje strane taj odnos u spontanitetu obostranog interesa učenika da zadovolji svoje znatiželje spram svijeta, i interes učitelja da oblikuje interes djeteta.

Priroda didaktičke komunikacije nije lagana i nije bez napora, iako drži spontanost kao pretpostavku, taj napor nekoga može dovesti u zabludu da se radi o prisili poput

zahtjeva, primoravanja ulaska u igru didaktičke, komunikacijske interakcije. Zajedničko u didaktičkoj komunikaciji su znanje i vrijednosti, a stvar je u tome da u tom odnosu nastaju dvije različite razine iz koji proizlazi zajednička stvar :razina učenika i razina učitelja, ono zajedničko je ono treće što je ujedno i neki obrazovni, vrijednosni i kulturni sadržaj. Zato je didaktička komunikacija stvaralačka, neponovljiva jer se učestalo uspostavlja veza između razina te svaki puta nastaje nova situacija. Didaktička komunikacija a priori ne može biti prisila, jer je ona ukida, ali teškoće, zapreke i sve moguće interakcijske sile prisiljavaju ne na odnos odgajnika i odgajatelja nego na odnos spram stvari koja je predmet komuniciranja (Bosanac, 1983). Didaktička komunikacija je polazište utemeljenja odgojno obrazovnog čina. Dosadašnje su pedagogije bile previše opterećene ulogom učitelja, odgajatelja, kao onog koji, poput tesara ili kipara, oblikuje mlado biće. Pri tom se zaboravlja da je ljudsko biće u takvoj obradi jedini materijal koji sam sudjeluje u onome što se obrađuje, sam prisustvuje i radi sam na svom postajanju. Za razliku od bilo kojeg materijala, kamena, drveta ili metala, koji se ne samo opiru nego su potpuno izvan tvorčeve namjere, ravnodušni spram toga dali će biti kip, greda ili stol, dijete u odgoju svim bićem sudjeluje u onom što će biti, štoviše od tog sudjelovanja zavisi njegovo oblikovanje. Ljudsko biće u obradi uopće, bilo koje vrste, npr. medicinskoj, a posebno didaktičkoj, sudionik je u namjerama tvorbe: ona je dvosmjerna nužna, po prirodi stvari. Didaktička komunikacija je zajedništvo u govoru koji, izgovarajući „treće“ izgrađuje „prvo“ i „drugo“ (Bosanac, 1983).

2. DIDAKTIČKO-PEDAGOŠKI ASPEKTI STVARALAČKE KOMUNIKACIJE

Didaktika je, kao opća teorija nastava, u osnovi zapravo stvaralačka komunikacija između poučavatelja (odgajatelja) onoga koji daje informacije i recipijenta (odgajnika) koji prima informacije. To je aktivan reverzibilan proces heterogenih subjekata u koji se uključuju i drugi faktori nastavnog procesa (roditelji, vršnjaci, suradnici u nastavi, sredstva masovnog komuniciranja) (Stevanović, 2004).

2.1. Komunikacija

Komunikacija-verbalni i neverbalni odnos jedne i više jedinice pomoću znakova kojima se prenose i primaju informacije. Simboli zamjenjuju znakove koji predstavljaju stvari i pojave. Komunikacija ima svoj početak i svoje kraj stoga je ona linijskog karaktera, počinje od jednog kraja i ide prema drugom, a tako se i vraća, kao povratna informacija prema svome izvoru.

Komunikacija uvijek sadrži namjeru onoga koji daje poruku, kodiranje poruke, prevođenje namjera u riječi i rečenice, slanje, kanal, dekodiranje i odgovor.

U nastavi, kodač komunikacije je nastavnik i svi mu se članovi izravno obraćaju. U svim kanalima je osigurana potpuna međusobna komunikacija, svih sa svakim. Za nastavnika je vrlo bitna povratna informacija, do koje dolazi na više načina (Stevanović, 2004):

- prati aktivnost i ponašanja učenika
- povratna informacija uvijek prati izvršenje konkretnog zadatka, mora biti impersonalna
- usmjerena je prema cilju primatelja
- mora biti vremenski usklađena

Kako bi nastavnici poboljšali aktivno slušanje, trebaju s učenicima uspostaviti kontakt očima, izbjegavati geste i radnje koje uzrokuju ne-sabranost.

Verbalna komunikacija u nastavi je jako bitna, no isto tako bitna je i neverbalna komunikacija. Učenici na nastavniku lako zapažaju promjene u licu i ustima, usmjeravanju pogleda, zadržavanju pogleda, naglašavanju pojedinih glasova i riječi, pauzama i razlikama u ritmu govora itd. Takvi znakovi pokazuju pozitivna ili negativna osjećanja te naklonjenost prema nekome učeniku ili odsustvo prihvatanja sugovornika (Stevanović, 2004). Također neverbalno komunikacijom saznajemo dali učenik prati nastavnikovo izlaganje, je li je

zadovoljan i oduševljen, kakve su njihove trenutne emocije, vlastiti stavovi o tome. Neverbalnom komunikacijom se upotpunjava verbalna komunikacija.

2.1.1. Grupna komunikacija

Rad u skupini, grupi je najbolji pokazatelj koliko su učenici među sobom slični i različiti. Komunikacija u grupi je uvijek okrenuta neposrednom cilju i vezana je za konkretni problem koji se treba riješiti. Članovi u grupi pokazuju vlastita iskustva, a nastavnik ih vodi u tome, proširuje i produbljuje izražajne mogućnosti svakoga člana razvijajući koheziju i osjećaje pripadnosti. Grupa prvenstveno funkcionira verbalnim komuniciranjem i ona je činitelj svog napredovanja što se izražava akcijom i interakcijom njezinih članova (Stevanović, 2004). Vrlo je bitno primijetiti uvijek prisutne neverbalne znakove poput zauzimanja mjesta sjedenja, smijeh ili šutnja, osjećaj straha i tjeskobe, izbjegavanje međusobnog gledanja, napetost među pojedinim članovima grupe.

2.1.2. Tradicionalna i suvremena didaktička komunikacija

Dok je tradicionalna komenskovsko - herbartovska didaktika bila usmjerena na nastavnika i gradivo/nastavni plan i program, a nastavnik je bio transmisija, medij, posrednik, između gradiva i učenika, dotle je suvremena stvaralačko - kreatologijska didaktika usmjerena na ličnost učenika/ studenta, a nastavnik preuzima ulogu organizatora, mentora i ravnopravnog suradnika s učenicima, roditeljima i drugim suradnicima. Suvremena didaktika ima osnovni cilj, a to je izgrađivanja stvaralačke ličnosti učenika/studenta, što se postiže izborom i primjenom suvremenih nastavnih strategija. One označavaju način i jedinstvo te uzajamno djelovanje personalnih medija u interakcijskim i proaktivnim stvaralačkim komunikacijama svih subjekata (Stevanović, 2004).

3. PEDAGOŠKA RADIONICA

Prije svega potrebno je definirati metodu, tj. odgovoriti na pitanje što je metoda? Etimološki, po svom grčkom korijenu (*meta* = prema, k, preko, ili substantivarno: cilj + *hodos* = put) meto je put prema nekom cilju, tj. najkraći i najbolji put do mete (Živan, 1990).

Pedagoška radionica, kao specifičan oblik grupne interakcije, sa svojim glavnim obilježjem – kružnom komunikacijom, omogućava načine rada koji su usmjereni na osjetilne, emocionalne i moralne, a ne samo intelektualne funkcije djeteta i proces, te ne samo na ishod ili rezultat procesa (Uzelac, 1994). Kako se radi o skupnim oblicima rada, raspored sjedenja napravljen je uglavnom kao sjedenje u krugu. Prostor u sredini kruga je prazan i služi za izvođenje zajedničkih djelatnosti (kretanje, crtanje, pisanje i sl.). Svaka se radionica u pravilu sastoji od pripremnih, izvedbenih i završnih djelatnosti. Pripravne i završne djelatnosti poželjno je raditi u zajedničkom krugu (u krugu su svi ravnopravni, nema hijerarhije, olakšana je komunikacija i djeca su više upućena jedna na druge), a izvedbene učenjem u paru i malim skupinama. Izvedbene djelatnosti vezane su uz temu koja se obrađuje i najviše se rade u parovima i malim skupinama. Nakon svake aktivnosti slijedi refleksija – kakvi su učinci onoga što učimo na sudionike, gdje svatko treba dobiti prostora da iskaže svoje misli, želje ili osjećaje i imati pravo na različito mišljenje. Završne djelatnosti uglavnom se rade u zajedničkom krugu, na kraju susreta, a vezane su uz neku igru ili pjesmu, ples i sl. Voditelj ne smije postavljati puno pitanja ili proturječiti, već poticati učenike da eksperimentiraju idejama, objašnjavaju i nadopunjuju svoje rezultate, skiciraju svoje ideje, otkrivaju što je poznato, a što nepoznato. Voditelj treba što duže zadržavati učenikovu znatiželju i nagađanje, jer te djelatnosti produbljuju inventivno i razvijaju kritičko mišljenje. Valja stvarati kooperativnu klimu i učenike uvijek poticati na nove djelatnosti i suradnju. Često se može čuti da su za rasprave i odlučivanja zaduženi odrasli. Naravno, to djeca onda tako i prihvate i teško ih je kasnije naučiti mogućnosti izbora, a to je važan korak i osnovica za donošenje odluka. Najvažnija posljedica primjene rasprave u nastavnoj komunikaciji nikako nije samo kreiranje određenih znanja u učeničkim glavama nego razvijanje najkvalitetnijeg načina mišljenja i osjetljivosti na probleme, poticanje, navikavanje i poučavanje učenika monologu – razgovoru sa sobom, postavljanju pitanja sebi, razvijanju kritičnosti i valjanog zaključivanja, razvijanja vještine samospoznavanja i jačanja samopouzdanja. Osim frontalne rasprave, osobite prednosti u nastavi ima rasprava u grupama. Jedan način za njezino provođenje jesu tzv. *buzz groups* (*buzzujati*), u kojima se razred podijeli u grupe po 3-5 učenika. Nastavnik otvara problem, motivira učenike na razmišljanje te zadaje pitanja koja treba prodiskutirati. Tada pušta učenike da raspravljaju u grupama samostalno, bez njegove intervencije. Nakon nekoliko

minuta, kada se zujanje stiša, „glasnogovornici” grupa kratko iznose zaključke rasprave. Ovakvim se načinom rasprava ne ograničava na razgovor nastavnika uvijek s istim, aktivnijim učenicima i, što je naročito važno, razvija se pojačana interakcija među učenicima. Ona potiče ravnopravnost članova grupe pa oslobađa komunikaciju, potiče razmjenu primitivnih koncepata jezikom učenika i pridonosi većoj razini razumijevanja sadržaja i razvoju kreativnoga mišljenja. Takva rasprava potiče i razvija suradnju među učenicima pa oni doista mogu mnogo naučiti u razgovoru s drugim učenicima. Grupna diskusija zahtijeva od učenika pojašnjavanje i izražavanje svojih stajališta te sluh za gledišta drugih. Najpoznatije strategije su „čarobni mikrofoni”, „koncentrični krugovi” i „slažem se – ne slažem se”.

4. METODOLOGIJA RADA

Radionica je provedena u osnovnoj školi u gradu (OŠ Ljudevit Gaj, Osijek) i osnovnoj školi na selu (OŠ Mato Lovrak, Vladislavci). Osim same provedbe radionice gdje je bio cilj upoznati se s predrasudama koje imaju učenici te ih upozoriti na problem, cilj je bio i napraviti komparaciju između vršnjaka u gradu i onih na selu. Konkretno definirani zadatci:

- *ODGOJNI ZADATCI*: osvijestiti prisutnost predrasuda i stereotipa u svakodnevnici,
- *OBRAZOVNI ZADATCI*: definicija stereotipa i predrasuda i njihova socijalna, politička i psihološka podloga; stereotipi i predrasude o pojedinim zanimanjima
- *FUNKCIONALNI ZADATCI*: razvijanje sposobnosti analize, sinteze, izražavanja vlastitoga stava, usmenoga izražavanja, pisanoga izražavanja, raspravljanja

- *TIJEK RADIONICE*: Kakvi su tvoji susjedi - kroz koju bi smo gradili zid predrasuda. Donijet ćemo kutije na koje ćemo napisati neke od grupa ljudi i podijeliti im papire. Zatim će svatko napisati po jednu asocijaciju na te nazive grupa i ubaciti u pripadajuću kutiju. Kutije predstavljaju cigle od kojih ćemo sagraditi zid predrasuda. Zatim ćemo ih podijeliti u grupe i onda će svaka grupa biti predstavnik jedne cigle. Nakon što svaka grupa "obrađi" ciglu, mi ju vraćamo u zid te kasnije razgovorom izbijamo ciglu iz zida i tako rušimo zid predrasuda. Nakon toga će jedan iz grupe predstaviti predrasude iz te "cigle" te ćemo održati razgovor s njima usmjeren određenim pitanjima tipa: *Pronalazi li netko nekog bližnjeg u nekoj od tih grupa, bilo prijatelj, rod, Kako se osjećaju? , Kako tumače taj zid ,što on simbolizira?*

4.1. Opis radionice

Radionicu sam provela u dva 7.razreda u dvije različite škole, jedna iz urbane a druga iz ruralne sredine kako bih usporedila dali okolina i mjesto stanovanja imaju utjecaj na razvoj rječnika,empatije i razumijevanja spram određenih skupina poput profesionalnih i spolnih. Tijek radionice u oba razreda je bio isti.

Kao prvu igru sam izabrala igru upoznavanja kako bi smo mogli lakše nastaviti daljnju komunikaciju u razredu, također da bi olakšali komunikaciju prethodno smo posložili stolice u veliki polukrug kako bi se svi jasno vidjeli . Kao igru upoznavanja sam izabrala igru u kojoj je svatko dijete dobilo post-it papirić na koji je napisalo svoje ime te nacrtalo nešto što ga opisuje ispod svoga imena. Igru sam započela ja predstavljajući svoje ime i opisujući što moj crtež znači a zatim smo krenuli dalje u krug.

Kao glavnu igru igraonice koja je ujedno i tema ,izabrala sam igru „Kakvi su tvoji susjedi- Zid predrasuda“ iz zbirke „Budimo prijatelji“ Vladislava Bognara. U razred sam donijela 6 praznih kutija od cipela koje sam posložila na stol tako da su svim učenicima na vidiku. Na kutijama su bili veliki papiri s nazivima pripadnika određenih skupina: ŽENE, MUŠKARCI, PLAVUŠE, POLITIČARI ,POLICAJCI te OVISNICI. Zatim sam podijelila male papiriće na koje su učenici pisali svakom pripadniku skupine po jednu „tipičnu“ osobinu. Od svih kutija smo načinili zid tako da se svaka opeka zida može pročitati što smo upravo i radili kada smo završili s pripisivanjem osobina. Nakon gradnje zida, otvarali smo jednu po jednu kutiju, čitali njihove asocijacije i „tipične“ osobine za pojedinu skupine,te diskutirali o pročitanome. Diskusiju vodimo postavljajući pitanja poput „Poznate li nekoga od tih pripadnika pojedine skupine?“ ; „Kako tumačiš zid?“.. Tom diskusijom smo razbijali zid predrasuda o pojedinim skupinama te tako rušili zid vadeći ciglu po ciglu i sklanjajući je.

Za završnu igru izabrala sam igru „Skakači, plivači i isprobavači“. Prvo sam učenicima objasnila definicije pojedinih skupina. Skakači predstavljaju ljude koji se zalete, skoče u more bez imalo straha od nepoznatog i dubine. Oni predstavljaju hrabrost. Plivači predstavljaju ljude koji uđu u vodu i zaplivaju sa sigurnošću. Oni predstavljaju većinu ljudi,nekakvu sredinu niti pretjeranu hrabrost, niti bojažljivost. I treća skupina isprobavači su oni ljudi koji ulaze u vodu, polako, nevjerno ispitujući svaki korak ispred sebe. Oni predstavljaju bojažljivost. Podijelila sam učenike u 3 skupine i svakoj nadjenula ime jedne od ove tri skupine. Zatim je svaka od skupina morala napisati pjesmicu o skupini koju oni predstavljaju. Kroz ovu igru također možemo vidjeti određene stereotipe o pojedinim skupinama ljudi te rječnik koji koriste.

Na kraju pedagoške radionice, prije rastanka podijelila sam papiriće za evaluaciju. Na papirićima su bile slike sunca, sunca zakriljenog oblakom te oblakom iz kojeg sijeva munja. Učenici su označili znak koji predstavlja kako im se svidjela pedagoška radionica.

4.1.1. Radionica u urbanoj sredini

Osnovna škola Ljudevit Gaj, Osijek

Navedenu radionicu sam provela na učenicima 7.razreda Osnovne škole Ljudevit Gaj.

Prva igra pedagoške radionice je bila igra upoznavanja. Nakon što sam zamolila učenike da pomjerimo stolove i složimo stolice u krug radi bolje komunikacije podijelila sam svakom učeniku post-it papirić na koji je napisao svoje ime te nacrtao nešto što ga opisuje. Prva sam se ja predstavila a zatim smo nastavili u krug. Nekolicina učenika je imala negativne reakcije, crtali su mrtvačke glave, oznake za otrov, prekrižene cvjetove uz objašnjenja volim otrove i mrzim cvijeće. Ostatak ih je crtao oznake popularne internetske mreže Facebook te televizijskog programa RTL-a i njegovog reality showa Big brothera. Iz toga možemo zaključiti da učenici većinu slobodnog vremena provode pred televizorom i računalom. Par učenika je nacrtalo „smajlic“ i izjavilo da se voli smijati.

Tijekom provedbe drugog dijela pedagoške radionice, glavnog dijela pod nazivom Zid predrasuda primijetila sam negodovanje učenika te smijeh. U trajanju vremena za ispunjavanje papirića na koje su pisali „tipične“ osobine određenih skupina dvije učenice su se iz nepoznatih razloga fizički obračunale. U toj situaciji reagirao je pedagog koji bio prisutan u razredu za vrijeme pedagoške radionice. Nakon što su učenici popunili sve kutije s kojima smo izgradili zid predrasuda, otvarali smo jednu po jednu te čitali asocijacije s papirića koje su pisali.

Prvo smo čitali kutiju sa spolnom skupinom ŽENE. Od 25 učenika, samo njih 10 (40%) je odgovorilo pozitivnim komentarima navodeći pozitivne osobine, dok je ostatak, njih 15 (60%), odgovorilo grubo, negativnim komentarima i osobinama, uvredama i psovka u glavnom seksualne tematike. Potom sam diskutirala s njima o takvim stavovima i pokušala navodeći primjere promijeniti njihovu sliku, osvijestiti njihove neprimjerene stavove i posljedice koje oni nose u svakodnevnom životu, odnosno odgojno djelovati.

Druga kutija je bila također jedna od spolnih skupina, MUŠKARCI. Od 25 učenika njih 10 je dalo pozitivne komentare dok ih je ostatak ,15 učenika odgovorilo psovka, pogrdnim nazivima. Također sam pokušala „razbiti“ te predrasude komunicirajući s njima o tome, odnosno

poticati raspravu i životno značenje pozitivnog i negativnog stava, konstruktivnog i destruktivnog, uvredljivog i poticajnog.

Iduća, treća kutija koju smo otvarali je predstavljala skupinu PLAVUŠE na koju su samo 3 učenika od njih 25 odgovorila pozitivnim komentarama dok je 22 učenika odgovorilo negativnim komentarama, navodeći razne negativne usporedbe i karakterizacije plavuša. Kako bih „razbila“ tu predrasudu, postavljala sam im pitanja poput „Čija je majka plavuša?“, na što je nekolicina sramežljivo digla ruku, nastavila sam komunikaciju s potpitanjima dali je ona ima takve osobine poput onih koje su oni navodili. Zatim sam navodila mnoge primjere visoko akademski obrazovanih žena koje su također plavuše.

Četvrta kutija je nosila naziv profesionalne skupine POLICAJCI. Samo 5 odgovora je bilo pozitivnog karaktera dok su preostalih 20 odgovora bile uvrede i pogrdni nazivi. Da bi „razbili“ tu predrasudu vodila sam razgovor u smjeru pitanja „Kako bi bilo da nema policije?“, „Tko bi nas čuvao?“, „Dali bi bio mir u gradu?“ itd.. dobila njihovu pažnju i komunikacija je vodila u pozitivnom smjeru za razliku od prijašnje situacije u kojoj su navodili negativne komentare.

Peta kutija koju smo otvorili je kutija koja nosi naslov također profesionalne skupine POLITIČARI. Od svih 25 učenika sam dobila negativan odgovor. Primijetila sam da su učenici navodili riječi koje čak zapravo ni ne znaju točno izgovoriti i napisati poput riječi korumpiran, oni su pisali KRUMPIRAN, što je jedan od dokaza da su svoje predrasude poprimili slušajući roditelje kod kuće ili gledajući televizijske emisije i programe. Tu predrasudu sam također pokušala „razbiti“ vodeći razgovor potpitanjima poput „Kako bi bilo da nema vlasti?“ Posljednja, šesta kutija je predstavljala skupinu OVISNIKA. Ovu skupinu sam odabrala namjerno kako bih vidjela na kojoj razini je empatija učenika. Od 25 učenika šestero ih je odgovorilo pozitivno iznoseći komentare sažaljenja, empatije, razumijevanja, dok je preostalih 19 učenika odgovorilo negativno, hladnokrvno, iskazujući uvrede i osude. Razgovor s ciljem razbijanja ove predrasude sam vodila u smjeru kako bi shvatili da ima više vrsta ovisnosti, da nije sve samo droga i alkohol, da se može biti ovisan i o kavi i o internetu. Dalje su učenici preuzeli vođenje razgovora navodeći sami primjere ovisnosti i ljudi koje su sretali.

Posljednja igra pedagoške radionice je bila pisanje pjesmice na temu skupine kojoj su pripali. Imali smo 3 skupine pod nazivima Skakači, Plivači i Isprobavači. U pjesmama koje su pisali naišla sam na dosta provokacija i varijacija na temu seksa, uvreda i psovki.

Zbog preglednosti dajemo tabelarni prikaz rezultata svih pet igara (tablica 1), osim rezultata pisanja pjesmice, čije će se rezultate, uz sve ostale, dodatno komentirati i objasniti, a sveukupno i grafički popratiti.

Tablica 1. Rezultati /ishodi pedagoške radionice učenika 7. razreda (N=25), urbana sredina

r.b.	AKTIVNOSTI PEDAGOŠKE RADIONICE	Rezultati/ishodi pedagoške radionice	
		Negativno	Pozitivno
1.	ŽENE - navedi osobine	15	10
2.	MUŠKARCI - navedi osobine	15	10
3.	PLAVUŠE - navedi osobine	22	3
4.	POLICAJCI - navedi osobine	20	5
5.	POLITIČARI - navedi osobine	25	-
6.	PISANJE PJESMICE – prevladavaju negativni navodi		

Na temelju ove radionice, mogla sam zaključiti da jezik i govor učenika 7.razreda koji su sudjelovali u ovoj radionici, u prosjeku nije adekvatan i primjeren za korištenje uopće, a posebice na nastavi u školi. Također sam primijetila da oni nemaju stida izražavati se na takav način bez obzira tko se od nadležnih nalazi u učionici s njima. Sveukupna evaluacija, unatoč poraznim (nepoželjnim i štetnim prosudbama i navodima) je pokazala da se učenicima radionica svidjela, što će se pokušati objasniti u grafičkom prikazu rezultata i raspravi, nakon uvida u ishode pedagoške radionice učenika iz ruralne sredine.

4.1.2. Radionica u ruralnoj sredini

Osnovna škola Mate Lovraka, Vladislavci

Navedenu radionicu, opisanu u prethodnom poglavlju, također sam provela u 7. razredu Osnovne škole Mate Lovraka.

Prva igra pedagoške igraonice je bila igra upoznavanja. Nakon što sam zamolila učenike da pomjerimo stolove i složimo stolice u krug radi bolje komunikacije podijelila sam svakom učeniku post-it papirić na koji je napisao svoje ime te nacrtao nešto što ga opisuje. Prva sam se predstavila ja a dalje su nastavili učenici. Dobila sam pozitivan odgovor od svih učenika. Djevojčice su uglavnom crtale konje, pse, cvijeće, srceta opisujući se osobama koje vole životinje, prirodu, te znakove popularne internetske mreže Facebook. Dječaci su crtali loptu koja ih asocira na nogomet i ljubav prema sportu te ekrane računala kao asocijaciju da se vole igrati na kompjuteru.

Tijekom provedbe drugog dijela pedagoške radionice, glavnog dijela pod nazivom zid predrasuda, učenici su pokazali volju za suradnjom. Nije bilo nikakvih problema, učenici su pažljivo slušali moje upute te je sve teklo na brzinu. Podijeli bi im papiriće, oni bi napisali što misle, asocijaciju na „tipičnu“ osobinu i ubrzo bi ih ubacili u određenu kutiju. Kada smo popunili svih šest kutija i izgradili zid predrasuda počeli smo ga „rušiti“ otvarajući jednu po jednu kutiju i čitajući njihove komentare smo razbijali predrasude.

Prvu kutiju koju smo čitali je kutija sa spolnom skupinom ŽENE. Od 22 učenika njih 21 je odgovorilo navodeći pozitivne komentare i epitete poput žene su dobre, vrijedne, majke, lijepe itd.. dok je samo jedan komentar bio negativan, netko je napisao da su žene glupe. Nije bilo potrebe za daljnjom konverzacijom jer o ovoj skupini nema negativnih komentara i predrasuda.

Druga kutija koju smo čitali također je spolna skupina MUŠKARCI. Od 22 učenika, njih 17 je odgovorilo pozitivnim komentarom i asocijacijom dok je njih 5 odgovorilo negativno. U negativnim komentarima nije bilo psovki nego uvreda i karakterizacija da su muškarci glupi. Malo smo prokomentirali no također kao i za prošlu skupinu žena nije bilo potrebe za većom raspravom.

Treća kutija koju smo otvarali i čitali je kutija koja predstavlja skupinu PLAVUŠE. Od 22 učenika njih 18 je odgovorilo pozitivnim komentarima, a 4 učenika su odgovorili negativnim komentarom. Kod učenika ovoga razreda pojam plavuše ne predstavlja nešto drugačije ili neuobičajeno tako da ni ovdje nije bilo potrebe za dubljom raspravom kako bi smo „razbili“ tu predrasudu.

Iduća, četvrta kutija predstavlja profesionalnu skupinu POLICAJCI. Ovdje se 13 učenika izjasnilo pozitivnim komentarom, dok je njih 9 dalo negativan komentar. Učenici su svojim pozitivnim komentarima iskazivali afinitet prema tom zanimanju kao svom budućem zanimanju, dok su negativnim komentarima okarakterizirali policajce kao lijene i nesposobne. Razgovorom sam ustanovila da se ta njihova predrasuda temelji na prikazima iz filmova posebice jer su davali komentare kako policajci samo spavaju u autu, jedu krafne ili piju kavu.

Peta kutija predstavlja također profesionalnu skupinu POLITIČARE. Samo jedan učenik je dao pozitivan komentar dok je preostalih 21 učenik odgovorio negativnim komentarima. Negativni komentari su pretpostavljam također preuzeti od roditelja i s televizije. Komentarima su političare okarakterizirali kao lažove, lopove, nesposobnjakoviće. Razgovor kojim sam pokušala razbiti predrasudu sam vodila pitanjima poput, „Kako bi bilo da nema vlasti?“ , „Tko bi po njima trebao voditi državu?“ itd..

Posljednja šesta kutija predstavlja skupinu OVISNICI. Kao što sam već spomenula, izabrala sam ovu skupinu kako bih vidjela na kojoj razini je empatija učenika i dali ona uopće postoji. Na ovu skupinu sam dobila 14 pozitivnih komentara s izrazom empatije, razumijevanja i žalosti, dok ih je 8 odgovorilo negativno ,kritizirajući i osuđujući pripadnike ove skupine. Kroz razgovor sam uvidjela svjesnost učenika o raširenosti i vrstama ovisnosti, a pojedini su sami sebe okarakterizirali ovisnicima o društvenoj internetskoj stranici „Facebook“ .

Tablica 1. Rezultati /ishodi pedagoške radionice učenika 7. razreda (N=22), ruralna sredina

r.b.	AKTIVNOSTI PEDAGOŠKE RADIONICE	Rezultati/ishodi pedagoške radionice	
		Negativno	Pozitivno
1.	ŽENE - navedi osobine	-	21
2.	MUŠKARCI - navedi osobine	5	17
3.	PLAVUŠE - navedi osobine	4	18
4.	POLICAJCI - navedi osobine	9	13
5.	POLITIČARI - navedi osobine	21	1
6	OVISNICI - navedi osobine	8	14

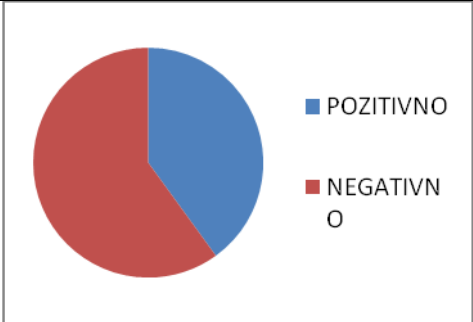
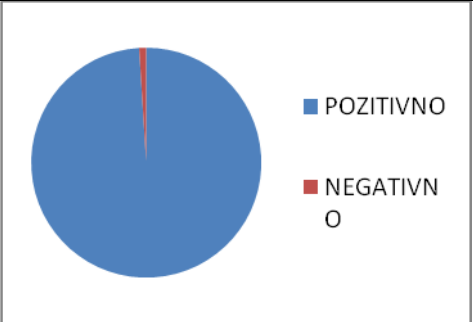
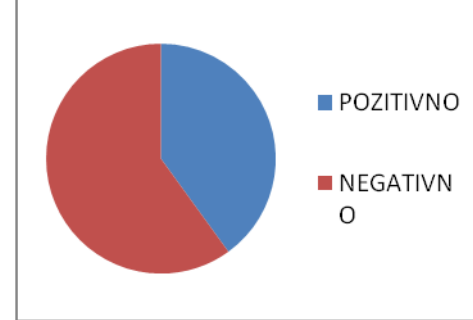
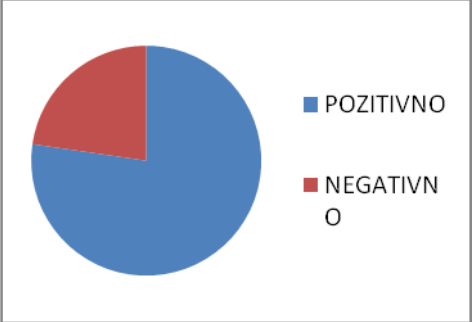
Na temelju ove radionice, mogla sam zaključiti da jezik i govor učenika 7.razreda nije potpuno adekvatan i primjeren i, s jedne strane, on se može definirati kao univerzalni pretpubertetski, a s druge kao odgojno-obrazovni deficit. Međutim, kada usporedimo rezultate prethodne skupine, koji su znatno negativniji, pitamo se koliko su predrasude uzele maha i koliko se trudimo

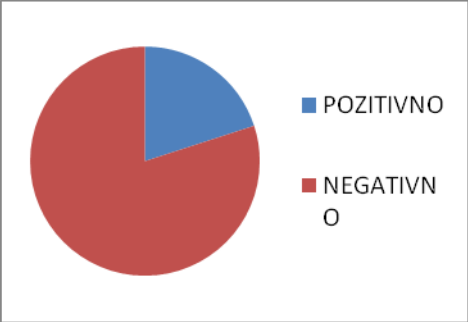
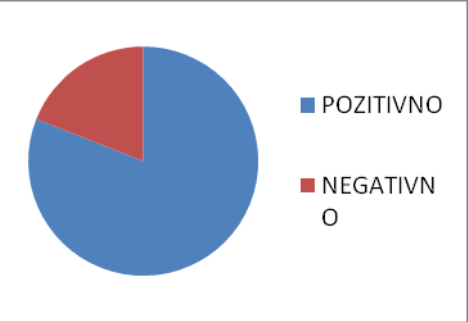
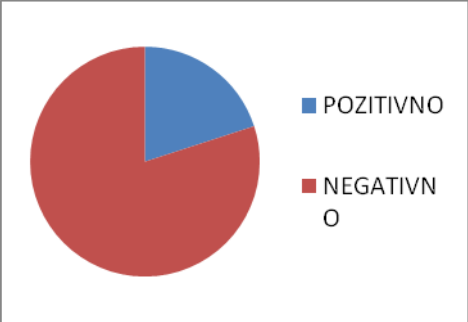
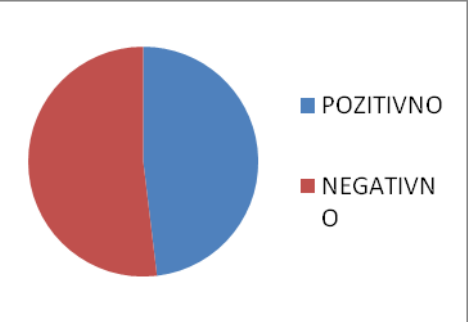
odgojno-obrazovnim procesom razvijati pozitivan stav i odnose prema drugima, ne zanemarujući rad na sebi. Djeca, sudionici radionice iz ruralne sredini pokazuju više poštovanja, odnosno učestalije pozitivno procjenjuju žene, muškarce plavuše, policajce i političare u odnosu na obuhvaćene vršnjake u urbanoj sredini odnosno pozitivnijeg stava prema temama koje su bile provedene u radionici i njihov način nije potpuno poprimio oblik „must have“ i „must be¹“ funkcioniranja i ponašanja kao što je to slučaj sa učenicima u urbanoj sredini.(graf 1)

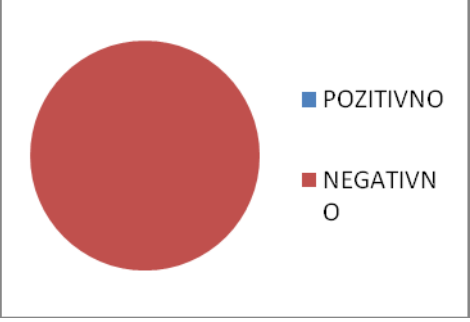
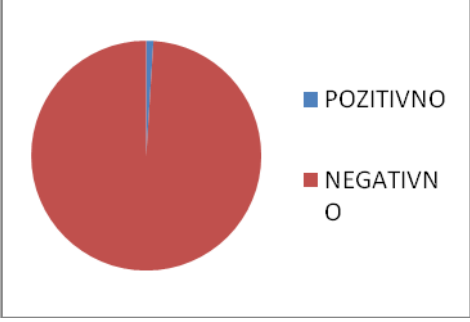
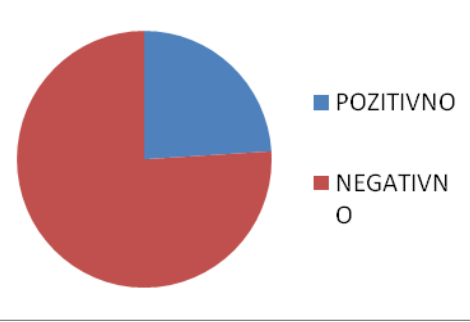
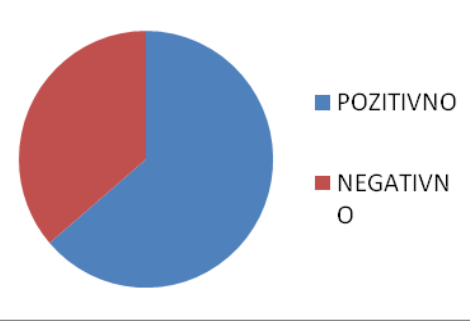
¹ Pojmovi koje sam definirala prema aktualnim trendovima koje imaju mladi, a nametnuti su od strane njihovih vršnjaka ili medijske propagande na koju su oni osjetljivi i vrlo labilni. Problem povodljivosti doveo je neku djecu do frustracija i potreba da rade i imaju sve što imaju njihovi *cool* vršnjaci te često ne biraju sredstva i način na koji će to postići.

5. REZULTATI RADIONICE I RASPRAVA

Rezultati ispitivanja i interpretacija podataka

Asocijacija	Učenci 7.razreda iz urbane sredine	Učenci 7.razreda iz ruralne sredine
ŽENE	 <p>Od 25 učenika, njih 10 je odgovorilo pozitivnim asocijacijama dok je njih 15 odgovorilo negativnim Komentarima. Kod negativnih komentara se javlja mnoštvo pogrđnih riječi, uvreda i psovki (varijacije na temu seksa).</p>	 <p>Od 22 učenika, njih 21 je odgovorilo pozitivnim komentarima te epitetima koje su koristili za opis žena poput da su lijepe, vrijedne, pametne, marljive, itd.. Te samo jedan odgovor je bio negativan , komentar je bio da su žene glupe.</p>
MUŠKARCI	 <p>Od 25 učenika, njih 10 je dalo pozitivne komentare, dok ih je 15 dalo negativne komentare popraćene pogrđnim nazivima, uvredama, psovkaama.</p>	 <p>Od 22 učenika, njih 17 je odgovorilo pozitivnim komentarima i raznim epitetima, dok ih 5 dalo negativan komentar, no nije bilo psovki i teških pogrđnih riječi (komentar je uglavnom bio glupi su).</p>

<p>PLAVUŠE</p>	 <p>Od 25 učenika njih 3 je odgovorilo pozitivnim komentarima, a njih 22 stalih učenika negativnim komentarima (pogrdni nazivi, uvrede, psovke)</p>	 <p>Od 22 učenika njih 18 je odgovorilo pozitivnim komentarima, a 4 učenika su odgovorila negativnim komentarom.</p>
<p>POLICAJCI</p>	 <p>Od 25 učenika, njih 5 je odgovorilo pozitivnim komentarima, dok ih je većina, njih 20 odgovorilo negativnim komentarima, uglavnom pogrdnim i uvredljivim nazivima.</p>	 <p>Od 22 učenika, 13 ih je odgovorilo pozitivnim komentarom (izražavanjem afiniteta prema tom zanimanju u budućnosti i pohvalama), a njih 9 je odgovorilo negativnim komentarima, poput „nesposobni su“, „lijeni su“..</p>

POLITIČARI		
OVISNICI	 <p>Od 25 učenika, 25 ih je odgovorilo negativnim komentarima, to su uglavnom pogrđni nazivi, vicevi te navođenje aktualnih političara i njihove mane</p>	 <p>Od 22 učenika, jedan je odgovorio pozitivnim komentarom, dok je 21 učenik dao negativan komentar, ali i dalje bez pogrđnih naziva, uglavnom prevladavaju komentari da su političari lopovi, lažljivci, nesposobni i slično</p>
POLITIČARI	 <p>Od 25 učenika njih 6 je odgovorilo pozitivnim komentarom pokazujući empatiju, dok 19 preostalih učenika odgovorilo negativnim komentarom (uvrede, osude, pogrđni nazivi)</p>	 <p>Od 22 učenika, njih 14 je dalo pozitivne komentare, a njih 8 je dalo negativan komentar (kritika i osuda).</p>

Iz prethodnih kvantitativnih analiza ishoda pedagoške radionice, razvidno je da odgojna funkcija škole nije ravnopravna obrazovnoj. Zbog toga učenici, osobito u školama gdje se odgoj zanemaruje, ne vrednuje nego uzima kao uzgredni bonus, ovakvi oblici nastave često poprimaju razmjere dobre zabave, što pokazuju i rezultati radionice u urbanoj sredini, unatoč nazočnosti pedagoga i voditelja. S druge strane, pubertet i rana adolescencija je tipično razdoblje bunta i nezadovoljstva, samim sobom i okolinom. Taj buran period odrastanja traži strpljenja i razumijevanja, dobrih i mudrih postupaka u reagiranju na izazove i provokacije. Sve to je sastavni dio odrastanja i učenja. O tome govore i napisane pjesmice, njihove negativne konotacije koje su im na neki način bile pražnjenje, humor ili dobra zabava na satu. Ipak, sve to nije opravdanje nego opomena da odgojnoj funkciji škole treba pridavati veću važnost, a ne samo obrazovnoj. Isto tako, važna je suradnja s roditeljima i partnerski odnosi sa školom, školska kultura, klima i ozračje te mikropedagoški ustroj škole i međusobni odnosi gdje je komunikacija uz afirmaciju i suradnju, ključan segment razvoja. Unatoč tim pozitivnim razvojnim stremljenjima i nagnućima, suvremena pedagogija ne zatvara oči pred problemima, te će se dobiveni rezultati samom zaključku interpretirati iskustveno, iz perspektive samog voditelja, onako kakvi su se pokazali, kao pouka za praksu i preventivne djelatnosti.

6. ZAKLJUČAK

Na temelju rezultata provedenih radionica, možemo pretpostaviti da postoji razlika između obuhvaćenih vršnjaka iz urbanih sredina i onih iz ruralnih sredina. Bitna razlika koju sam primijetila tokom vođenja i analiziranja provedenih radionica jest u izražavanju i korištenju pogrdnih naziva i psovki. Dok ispitana djeca iz urbane sredine u svom rječniku koriste psovke bez imalo ustručavanja ili ikakve naznake kako to nije dobro, učenici iz ruralne sredine ih uopće ne koriste. Od samog početka pedagoške radionice i od prve igre možemo vidjeti razlike, dok djeca izjavljuju da ne vole cvijeće, da vole otrove te da im se društveni život svodi na provođenje vremena pred „Facebookom“ i gledajući reality show „Big brother“, djeca sa sela navode kako vole prirodu, životinje, sport, nogomet iako se i tu spominjem „Facebook“ manjim količinama.

Zamijetila sam i veliku razliku u shvaćanju spolnih razlika, prvenstvenog žena. Dok je za 60% djece iz grada žena pojam „radaone“ (koristim njihov izraz), 99% djece sa sela je žene okarakteriziralo s poštivanjem i pridodavanjem epiteta poput lijepe, marljive itd.. Smatram da je to jedno alarmantno stanje te bi se trebalo postaviti pitanje, dali su roditelji i majke prezauzeti vlastitim karijerama i poslovima da zanemaruju svoju djecu te ona tako dobivaju negativan dojam doslovno kao da su ih samo rodile i da je to kraj njihove funkcije kao žene?

Situacija u kojoj gotovo da nema kontrasta jest kod objašnjavanja političara, i djeca iz urbane i djeca iz ruralne sredine imaju izrazito negativan stav prema političarima. Nekima napisanim riječima možemo dokazati da su to sve riječi njihovih roditelja koje oni upijaju. Jedina razlika kod ove usporedbe je ta što se djeca iz urbane sredine imaju puno grublji i prostiji rječnik pri opisivanju političara dok djeca iz ruralne sredine imaju blaži rječnik bez psovki.

U više pogleda je jasna razlika koja je potvrdila moju pretpostavku da postoji razlika u rječniku djece iz urbanih i ruralnih sredina. Moglo bi se dugo diskutirati o prednostima i nedostacima okoline u kojoj se odgajaju djeca kao i metodama odgoja.

Pedagoška radionica kao oblik komunikacije u nastavi svakako je oblik koji bi treba biti više zastupljen. Učenje kroz igru najbolje je učenje što pokazuju mnoga prethodna istraživanja, a najbolji način kako se igrati – učiti je pedagoška radionica. Pristupom učenicima kroz jedan dinamičniji i ne – monoton način definitivnoj je pristup koji se treba prakticirati i time im dati priliku i slobodu da se izražavaju na opušteniji i iskreniji način. Informacije i podaci koji su dobiveni kroz radionicu *Zid predrasuda* nisu se mogli dobiti ni na koji drugi način jer u direktnom razgovoru ili sudjelovanju na nastavi uvijek postoji bojazan od strane učenika da kažu ono što zapravo misle. Utjecanje na njihovo razmišljanje, tj. prenošenje znanja putem radionica gotovo da garantira da će to znanje ostati ili će se barem puno duže zadržati nego znanje

preneseno surovim predavanjima ili isčitavanjem literature. Pristup u radionicama znatno je opušteniji što oslobađa učenike i distancira ih od njihovog svakodnevnog stajališta o nastavi. Radionicama definitivno možemo postići rezultate koji imaju značaj i veličinu te rezultate koji postignu učenici i rezultati koji su dobiveni za istraživača, pedagoga trebali bi se usmjeriti u konstantan napredak i razvoj relacije učenik – učitelj.

7. LITERATURA

1. Bezić, Živan. Zašto i kako odgajati? : ciljevi, metode i sredstva odgoja. Đakovo : Biskupski ordinarijat, 1990.
2. Bognar, Ladislav. Govor nenasilja. Osijek, 1998. URL: <http://ladislav-bognar.net/drupal/files/Govor%20nenasilja.pdf>
3. Bosanac, Gordana. Edukacijski izazov : ogledi o teorijskim problemima odgoja i obrazovanja. Zagreb : Školske novine, 1983.
4. Buljubašić - Kuzmanović, Vesna. Pedagoška radionica u funkciji aktivne nastave i učenja na uspjesima. URL: hrcak.srce.hr/file/7167 (28 -08 – 2011)
5. Cowley, Sue. Tajne uspješnog rada u razredu : vještine, tehnike i ideje. Zagreb : Školska knjiga, 2006.
6. Lenzen, Dieter. Vodič za studij znanosti o odgoju : što može, što želi. Zagreb : Educa, cop. 2002.
7. Mijatović, A. Osnove suvremene pedagogije. Zagreb: Hrvatski pedagoško- književni zbor, 1999.
8. Milat, Josip. Pedagogija - teorija osposobljavanja. Zagreb : Školska knjiga, 2005.
9. Skelac, Mirela. Male tajne uspješne komunikacije. Đakovo : Tempo, 2009.
10. Stevanović, Marko. Škola po mjeri učenika. Varaždinske Toplice : Tonimir, 2004.
11. Uzelac, M., Bognar, L., Bagić, A.: Budimo prijatelji-pedagoške radionice za djecu od 6-14 godina, Zagreb, Slon, 1994.
12. Vrcelj, S. Prema pedagoškoj futurologiji: (škola budućnosti). Rijeka: Hrvatski pedagoško – književni zbor, 2001.